

HALK SAĞLIĞI ARAŞTIRMA VE UYGULAMALARI DERGİSİ

www.hasaud.com

DAVETLİ DERLEME

Adil Geçiş, Kökeni, Evrimi ve Temel İlkeleri: İklim Adaleti Perspektifinden Bir Değerlendirme

Just Transition, Its Origins, Evolution, and Core Principles: An Assessment from a Climate Justice Perspective

Gamze Varol¹, Melike Yavuz²¹ Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tekirdağ, Türkiye, ORCID: 0000-0002-3490-3406² Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Kocaeli, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9037-6770

ÖZET

Adil geçiş, düşük karbonlu ekonomilere geçişin yalnızca teknik ve ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal ve etik boyutlarını da kapsayan bir kavramdır. Bu derleme, adil geçişin tarihsel kökenlerini, temel ilkelerini, uluslararası politika çerçevelerini ve Türkiye'deki güncel tartışmaları iklim adaleti ve halk sağlığı perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Kavram, ilk olarak 1970'lerde sendikaların çevre politikalarının işçiler üzerindeki olumsuz etkilerine karşı adil çözümler üretme talebinden doğmuş, zamanla iklim adaleti, toplumsal eşitlik ve çevresel sürdürülebilirlik eksenlerinde genişlemiştir. Uluslararası literatürde adil geçişin kurumsallaşması, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün kılavuz ilkeleri ve Paris Anlaşması ile mümkün olmuş; ancak uygulamalar çoğunlukla istihdam ve ekonomik uyum politikaları çerçevesinde sınırlı kalmıştır. Oysa kavramın özü, eşitlik, katılım, tazmin-telafi ve tanıma adaletini merkeze alarak geçiş süreçlerini kapsayıcı ve adalet temelli hale getirmektir.

Türkiye'de adil geçiş tartışmaları görece yenidir ve özellikle Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyum bağlamında görünürlük kazanmıştır. Resmî belgelerde kavram çoğunlukla yukarıdan aşağıya, teknokratik bir yaklaşımla ele alınmakta; sendikalar, sivil toplum ve sağlık örgütlerinin katılımı sınırlı kalmaktadır. Buna karşılık, akademik çalışmalar ve sivil toplum girişimleri geçişin yalnızca enerji ve çevre politikalarıyla sınırlı tutulamayacağını; iş hukuku, sosyal koruma, toplumsal cinsiyet eşitliği ve halk sağlığı boyutlarının da süreçte yer alması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle kömürden çıkış tartışmaları, geçişin istihdam kayıplarının ötesinde sağlık hakkı ihlalleri, çevresel maruziyetler ve yerel toplulukların yaşam koşullarıyla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'de adil geçişin başarıya ulaşabilmesi çevresel hedeflerin yanı sıra halk sağlığını ve toplumsal eşitliği de gözetken kapsayıcı politikalarla mümkündür. Karar alma süreçlerinde emek hareketleri, yerel topluluklar ve sağlık örgütlerinin etkin katılımı sağlanmalı; istihdam kayıpları sosyal politikalarla telafi edilmeli ve sağlık etkileri sistematik biçimde değerlendirilerek geçiş planlarına entegre edilmelidir. Böylece adil geçiş, teknik bir strateji olmanın ötesinde, toplum sağlığını ve adaletini önceleyen bir dönüşüm vizyonu olarak hayata geçirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Adil geçiş, halk sağlığı, iklim adaleti, kömürden çıkış, sosyal eşitlik

ABSTRACT

Just transition is a concept that encompasses not only the technical and economic aspects of shifting to low-carbon economies, but also its social and ethical dimensions. This review aims to examine the historical roots, core principles, international policy frameworks, and current debates on just transition in Türkiye from the perspectives of climate justice and public health.

The concept first emerged in the 1970s, when trade unions called for fair solutions to mitigate the negative impacts of environmental policies on workers, and has since expanded to include climate justice, social equity, and environmental sustainability. The institutionalization of just transition in international literature has been driven by the International Labour Organization's guidelines and the Paris Agreement; however, implementation has often remained limited to employment and economic adjustment policies. Yet, the essence of just transition lies in centering equality, participation, reparation/compensation, and recognition justice, thereby making transition processes inclusive and justice oriented.

In Türkiye, just transition debates are relatively new and have gained visibility mainly within the context of alignment with the European Green Deal. In official documents, the concept is largely approached through a top-down, technocratic perspective, while the participation of trade unions, civil society, and health organizations remains limited. In contrast, academic studies and civil society initiatives emphasize that transition cannot be confined to energy and environmental policies alone; it must also integrate labour law, social protection, gender equality, and public health dimensions. Discussions around coal phase-out highlight that transition is not only about employment losses but also about violations of the right to health, environmental exposures, and the living conditions of local communities.

In conclusion, achieving a just transition in Türkiye requires policies that safeguard public health and social equity alongside environmental goals. Effective participation of labour movements, local communities, and health organizations in decision-making, compensation of job losses through social policies, and systematic assessment of health impacts within transition plans are essential. In this way, just transition can evolve beyond a technical strategy into a transformative vision that prioritizes public health and social justice.

Keywords: Just transition, public health, climate justice, coal phase-out, social equity

Sorumlu Yazar: Gamze Varol, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Tekirdağ, Türkiye

E-posta: gvarol@nku.edu.tr

Geliş tarihi: 22.08.2025; Kabul tarihi: 27.08.2025

© Halk Sağlığı Araştırma ve Uygulamaları Dergisi, HASUDER tarafından yayınlanmaktadır. Telif Hakları HASUDER'e aittir.

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Adil geçiş (just transition), düşük karbonlu bir geleceğe geçişte adaleti sağlamayı amaçlayan ve bu yönüyle iklim krizini yalnızca teknik değil, aynı zamanda toplumsal bir mesele olarak ele alan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Kavram, ilk olarak 1970'lerde ve ardından 1980'lerde sendikalar tarafından, çevre politikalarının işçiler üzerindeki olumsuz etkilerine karşı adil çözümler geliştirme ihtiyacından doğmuştur (1). Zaman içinde, yalnızca çalışan haklarını değil aynı zamanda iklim adaletini, toplumsal katılımı ve çevresel sürdürülebilirliği kapsayan çok boyutlu bir kavram haline gelmiş (2); aynı zamanda sağlık, eşitlik ve refahın korunmasını da içeren sosyal politika çerçevesi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bu bağlamda, adil geçiş kavramı halk sağlığı için de kritik bir öneme sahiptir. İklim değişikliğinin yol açtığı çevresel tehditler (hava kirliliği, sıcak dalgaları, gıda güvencesizliği, yerinden edilme) doğrudan sağlık eşitsizliklerini derinleştirmektedir. Adil geçiş, yalnızca enerji politikaları değil, aynı zamanda toplum sağlığı politikalarının da bir parçası olarak düşünülmelidir. Özellikle fosil yakıt sektöründe çalışan emekçiler, düşük gelirli topluluklar, kadınlar ve çocuklar gibi kırılgan gruplar bu süreçten orantısız biçimde etkilenmektedir (3). Bu nedenle adil geçiş, iklim değişikliğiyle mücadelede toplumsal katılımı güçlendirmenin yanı sıra sağlık hakkını korumanın da bir aracı olarak değerlendirilebilir.

Literatürde Farrell (4), adil geçişin çevre adaleti hareketlerinden beslendiğini ve toplum katılımının dönüştürücü gücünü vurgularken; Wang ve Lo (5), kavramı çevresel adalet, toplumsal eşitlik ve katılımcı yönetim eksenlerinde çerçevelendirerek çok boyutlu bir yaklaşım önermektedir. Routledge ve ark.(6) ise adil geçişin yalnızca devlet politikalarıyla değil, aynı zamanda toplumsal hareketlerin katılımıyla şekillendiğinde etkili olabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle, adil geçişin iklim adaleti ile kesişimsel bir ilişkisi bulunmaktadır: yalnızca çevresel sürdürülebilirlik değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik de gözetilmelidir. Ancak mevcut uygulamalar çoğu zaman istihdam ve ekonomik göstergeler etrafında sınırlı kalmakta, sağlık etkileri ve sağlık eşitsizlikleri yeterince dikkate alınmamaktadır. Halk sağlığı açısından bu durum, kavramın pratikte ne ölçüde kapsayıcı olduğu sorusunu gündeme getirmektedir.

Enerji geçişi sürecinde ortaya çıkan yeni iş alanları, eski sektörlerdeki emek kayıplarını her zaman telafi edememekte ve sağlık açısından riskleri azaltmamaktadır (7). Yenilenebilir enerji sektörünün büyümesi tek başına toplum sağlığı için yeterli değildir; bu süreç, yeniden beceri kazandırma, sosyal güvenlik, sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi ve çevresel risklerin azaltılması gibi yapısal politikalarla desteklenmelidir.

Aksi halde, geçiş sürecinde yeni eşitsizlikler ve sağlık riskleri ortaya çıkabilir.

Adil geçişin uluslararası boyutu da halk sağlığı için önem taşır. Tarihsel karbon emisyonları nedeniyle gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknolojik destek sağlaması iklim adaleti açısından bir zorunluluktur (8). Ancak bu destekler çoğu zaman söylem düzeyinde kalmakta, uygulamada ise eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. Bu nedenle adil dönüşümün uluslararası düzeyde de yalnızca finansal transferlerle değil, sağlık ve toplumsal eşitlik perspektiflerini gözetken kapsayıcı mekanizmalarla iletilmesi gereklidir.

Sonuç olarak, adil geçiş kavramı yalnızca ekonomik ve çevresel bir dönüşüm çerçevesi değil, aynı zamanda halk sağlığının korunması ve sağlıkta eşitsizliklerin azaltılması için bir yol haritasıdır. Bu yazının amacı, adil geçişi hem kuramsal hem de uygulamadaki yönleriyle incelemek; özellikle uluslararası deneyimler ışığında sağlık ve sosyal politika alanlarına olası yansımalarını tartışmaktır. Türkiye'de henüz adil geçişe ilişkin somut politika ve uygulamalar bulunmamakla birlikte, kavramın halk sağlığı alanına taşınması, bu alanda çalışanların konuya dair düşünmesi ve tartışmalar yürütmesi kritik önemdedir. Böylece iklim değişikliğine karşı verilen mücadelenin yalnızca teknik değil, aynı zamanda toplum sağlığını önceleyen, kapsayıcı ve adalet temelli bir geçiş olarak nasıl şekillenebileceği konusunda ortak bir düşünsel zemin oluşturulabilir.

2. ADİL GEÇİŞİN TARİHSEL ARKA PLANI: EMEK, ÇEVRE VE ADALET

Adil geçiş kavramı ilk kez 1970'li yıllarda Kuzey Amerika'daki işçi sendikaları tarafından gündeme getirilmiştir. Özellikle Birleşik Çelik İşçileri Sendikası (United Steelworkers) ve daha sonra kurulan Adil Geçiş İttifakı (Just Transition Alliance), çevresel düzenlemelerin işçilerin geçim kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmiş, ekonomik maliyetlerin yalnızca emekçilerin omuzlarına yüklenmemesi gerektiğini savunmuştur (4,9). Bu talepler, dönemin çevre politikalarının çoğunlukla teknik çözümler etrafında şekillendiği, işçilerin ve yerel toplulukların ise karar süreçlerinden dışlandığı koşullarda güçlü bir toplumsal itiraz niteliği taşımıştır.

1970'ler ve 1980'lerdeki bu tartışmalar, aynı zamanda "iş mi, çevre mi?" ikileminin keskin biçimde hissedildiği yıllara denk gelmiştir. Çevre hareketleri çevresel düzenlemelerin önemini vurgularken, emek örgütleri bu düzenlemelerin iş kaybına yol açacağını öne sürmüştü; adil geçiş yaklaşımı, bu iki alanı uzlaştırma çabasının ürünü olarak ortaya çıkmıştır (1). Kavram, işçilerin haklarını savunurken aynı zamanda sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını da dolaylı olarak gündeme getirmiştir.

Adil geçişin sendikal hareketlerde doğan bu ilk formülasyonu, 2010'lu yıllardan itibaren uluslararası politika belgelerine girmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 2015 yılında yayımladığı "Adil Geçiş için Kılavuz İlkeler" belgesiyle kavramı uluslararası politika diline taşımıştır (10). Bu ilkelerde sürdürülebilir bir ekonomiye geçişin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal boyutlarının da gözetilmesi gerektiği; istihdamın korunması, sosyal diyalog mekanizmalarının işletilmesi ve eşitsizliklerin azaltılmasının önem taşıdığı vurgulanmıştır.

Benzer biçimde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) sürecinde de kavram giderek kurumsallaşmıştır. Paris Anlaşması'nın önsözünde adil geçiş ifadesine açıkça yer verilerek düşük karbonlu ekonomilere geçişin çalışanların haklarını gözeterek yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu vurgu, adil geçişin küresel iklim politikalarında görünürlük kazanmasını sağlamış; kavram, devletlerin iklim taahhütlerinde sosyal boyutları dikkate almaları için bir referans noktası haline gelmiştir.

Ancak kavramın uluslararası politika belgelerine entegrasyonu aynı zamanda bir daralma riskini de beraberinde getirmiştir. Özellikle ILO ve UNFCCC çerçevelerinde adil geçiş çoğunlukla istihdam, işgücü piyasası ve ekonomik uyum politikaları üzerinden ele alınmış; halk sağlığı, toplumsal eşitlik ve çevresel adalet boyutları çoğu zaman geri planda kalmıştır. Bu durum, kavramın emek hareketlerinin toplumsal adalet iddiasından doğmuş olmasına rağmen, zamanla teknokratik bir istihdam politikası çerçevesine indirgenebileceğini göstermektedir. Halk sağlığı açısından bakıldığında, bu dar yorum önemli bir sınırlılıktır; çünkü geçiş süreçlerinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sağlık hakkı, çevresel maruziyetler ve kırılgan grupların korunması gibi boyutlarla birlikte düşünülmesi gerekmektedir.

Başlangıçta emek ve istihdam ilişkileri bağlamında şekillenen adil geçiş söylemi, zaman içinde daha bütüncül bir iklim adaleti vizyonuna evrilmiştir. Bu evrimde, enerji yoksulluğu, çevresel eşitsizlikler, yerli toplulukların hakları ve kırılgan grupların korunması gibi konular kavramsal çerçeveye dahil edilmiştir. Böylece adil geçiş, yalnızca emek hareketlerinin bir talebi olmaktan çıkıp, daha geniş bir toplumsal adalet çerçevesinin parçası haline gelmiştir.

McCauley ve Heffron'un (1) geliştirdiği "Adalet Üçgeni" (justice triangle) yaklaşımı, kavramın üç temel boyutunu ortaya koymaktadır: (i) dağıtımçı adalet, kimlerin kazandığı ya da kaybettiği; (ii) tanıma adaleti, hangi grupların görünür ya da görünmez olduğu ve (iii) yöntemsel adalet, karar süreçlerine kimlerin dahil edildiği. Bu üçlü çerçeve, adil geçişin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasal katılım ve kültürel görünürlükle de ilgili olduğunu göstermektedir. Ancak bu boyutlar tek başına yeterli değildir. Özellikle toplumsal cinsiyet, göçmenlik, bölgesel farklılıklar ve sınıfsal HASAUD 2025; 3(2): 70-77

eşitsizlikler gibi kesişimsel boyutları dikkate alınmadığında, adil geçişin iklim adaletiyle kurduğu bağ eksik kalmaktadır.

3. ADİL GEÇİŞİN TEMEL İLKELERİ

Adil geçişin temel ilkeleri yalnızca sonuçlara değil, geçiş sürecinin nasıl yönetildiğine de odaklanır. Bu ilkeler, uluslararası kurumlar tarafından normatif hale getirilmiş; özellikle ILO'nun kılavuz ilkeleri ve UNFCCC süreçlerinde çeşitli biçimlerde yer bulmuştur (10) (ILO, 2015; United Nations, 2015). Ancak kavramın sahadaki etkili uygulamaları, bu ilkelere ne ölçüde uyulduğu ve ne kadar kapsayıcı bir biçimde hayata geçirildiğiyle yakından ilişkilidir.

1. Sosyal koruma ve güvence: Düşük karbonlu ekonomiye geçiş sürecinde işsiz kalan ya da risk altındaki çalışanlar için sosyal güvenlik sistemlerinin güçlendirilmesi, gelir desteği ve geçici yardımların sağlanması gerekmektedir (10).

2. İşgücü planlaması ve beceri geliştirme: Yenilenebilir enerji sektörünün büyümesi, eski sektörlerdeki kayıpları telafi edebilmesi için nitelikli işgücüne ihtiyaç duyar. Bu süreçte mesleki eğitim, yeniden beceri kazandırma ve yaşam boyu öğrenme mekanizmaları kritik önemdedir (3).

3. Demokratik katılım ve sosyal diyalog: Adil geçişin başarısı, karar alma süreçlerine kimlerin dahil edildiğiyle doğrudan ilişkilidir. Sadece sendikaların değil, aynı zamanda halk sağlığı çalışanlarının, çevre örgütlerinin, kadın örgütlerinin, yerel toplulukların ve gençlerin sürece katılımı sağlanmalıdır. Bu aktörlerin katılımı, politikaların meşruiyetini ve toplumsal sahiplenmeyi artırır (6).

4. Toplumsal cinsiyet ve eşitsizliklerin azaltılması: Kadınlar, göçmenler, düşük gelirli topluluklar ve marjinal gruplar geçiş süreçlerinden orantısız biçimde etkilenmektedir. Bu nedenle adil geçiş yalnızca çevresel sürdürülebilirliği değil, aynı zamanda kesişimsel eşitsizliklerin azaltılmasını da hedeflemelidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, karar süreçlerinde temsil, eğitim olanaklarına erişim ve sosyal koruma önlemleriyle somutlaştırılmalıdır (5).

Bu ilkeler, adil geçişin yalnızca ekonomik bir uyum politikası değil, aynı zamanda halk sağlığını, sosyal adaleti ve çevresel eşitliği önceleyen bir dönüşüm olarak şekillenebilmesi için kritik önemdedir. Türkiye'de kavram henüz politika ve uygulama düzeyinde gündeme gelmemiş olsa da bu ilkeler ışığında yapılacak tartışmalar, halk sağlığı alanı için yeni bir perspektif sunacaktır.

4. ULUSLARARASI POLİTİKALAR VE STRATEJİLER: ADİL GEÇİŞİN KURUMSALLAŞMASI

Adil geçiş, çevresel sürdürülebilirliği sosyal adalet ve ekonomik eşitlik hedefleriyle birleştiren bir politika yaklaşımı olarak son yıllarda uluslararası kurumların

gündemine girmiştir. Bu bağlamda özellikle ILO, UNFCCC ve Avrupa Birliği (AB) adil geçişi yönlendiren ilke setleri, stratejiler ve finansal mekanizmalar geliştirmiştir.

ILO'nun 2015 yılında yayımladığı “Adil Geçiş İçin Kılavuz İlkeler” belgesi, çevresel sürdürülebilirlikle toplumsal eşitliği birlikte ele alan ilk uluslararası metinlerden biridir (10). Belge sosyal diyalog, sosyal koruma, beceri geliştirme ve toplumsal kapsayıcılık gibi ilkeleri vurgulamış; bu çerçevede 30'dan fazla ülkede geçiş programlarının uygulanmasına katkı sağlamıştır. UNFCCC sürecinde de kavram giderek kurumsallaşmıştır. Paris Anlaşması'nın önsözünde, “istihdam yaratılması ve adil geçiş ilkeleri doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi” gerektiği açıkça belirtilmiştir (8). Katowice İklim Paketi ise adil geçişi yalnızca kavramsal bir çerçeve olmaktan çıkararak, ülkeleri bu konuda ulusal stratejiler geliştirmeye çağırmıştır (11).

AB, bölgesel ölçekte adil geçişi kurumsallaştıran en güçlü aktörlerden biridir. 2019'da açıklanan Avrupa Yeşil Mutabakatı'nda “hiç kimsenin geride bırakılmaması” hedefi açıkça ifade edilmiş, bu doğrultuda adil geçiş mekanizması oluşturulmuştur (12). Mekanizma 2021–2027 döneminde 150 milyar Euro'ya kadar finansman sağlamayı öngörmektedir. Bu fon özellikle kömür bölgeleri gibi dönüşümden en çok etkilenecek yerlerde sosyal ve ekonomik adaptasyona odaklanmaktadır. Polonya'nın Silezya bölgesinde madenciler için yeniden beceri kazandırma programları ve sosyal destekler bu mekanizmanın somut örneklerinden biridir (13,14).

Diğer ülke deneyimleri de adil geçişin farklı biçimlerini ortaya koymaktadır. Kanada'da “Adil Geçiş Çalışma Grubu” kömür sektöründe çalışan işçilere yönelik sosyal destekler geliştirmiştir (15). Güney Afrika'da Eskom şirketi, kömürden çıkış sürecinde sosyal etki değerlendirmeleri yaparak Dünya Bankası'nın da desteğiyle planlar geliştirmiştir (16) İspanya'da hükümet ve sendikalar arasında imzalanan anlaşma ile kömür madenleri kapatılırken erken emeklilik ve yeniden eğitim programları uygulanmış, bu süreç sosyal diyalogun başarılı bir örneği olmuştur (17). Portekiz'de ise “İklim İçin İstihdam” kampanyası, adil geçişin yalnızca devlet politikalarıyla değil, tabandan gelen sendikal hareketlerle de şekillendiğini göstermektedir (3).

Bu deneyimler, adil geçişin uluslararası düzeyde giderek daha fazla kurumsallaştığını ortaya koymaktadır. Ancak çoğu uygulama hâlâ ağırlıklı olarak istihdam ve ekonomik göstergeler etrafında şekillenmekte, sağlık ve eşitsizlik boyutları ikincil planda kalmaktadır. Bu uluslararası deneyimler, adil geçişin farklı ulusal bağlamlarda nasıl şekillendiğini göstermekte ve Türkiye'de bu alanda politika geliştirilip uygulanması açısından önemli bir referans noktası sunmaktadır.

5. ADİL GEÇİŞTE TÜRKİYE NEREDE?

Türkiye'de adil geçiş tartışmaları devlet politikalarında ilk kez 16 Temmuz 2021'de yayımlanan Yeşil Mutabakat Eylem Planı (18) ile görünür hale gelmiş, Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı sorumluluğunda kurulan Adil Geçiş Politikaları İhtisas Çalışma Grubu (AGEP) aracılığıyla resmî belgelerde kurumsal bir başlık olarak yer almaya başlamıştır. AGEP'in yapısı, sürecin kapsayıcılığı açısından sınırlıdır; “sivil toplum” kategorisinde temsil edilen kuruluşların çoğu iş dünyası ya da politika araştırma merkezleri iken, hak temelli çevre örgütleri, kadın hareketi, yerel topluluklar ve sağlık meslek örgütleri dışarıda bırakılmıştır. Bu durum, adil geçiş politikalarının toplumsal meşruiyetini ve kapsayıcılığını zayıflatan temel bir eksikliklerdir. Ayrıca, AGEP'in Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olması da dikkat çekicidir. Bu durum, Türkiye'de adil geçişin öncelikle ekonomik rekabet ve Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum bağlamında ele alındığını; sosyal haklar, yerel topluluklar ve çevresel adalet gibi boyutların ise ikincil planda bırakıldığını göstermektedir.

Türkiye'nin iklim politikalarında önemli bir dönüm noktası, 7 Ekim 2021'de Cumhurbaşkanı kararıyla Paris Anlaşması'nın onaylanması ve aynı yıl 2053 net sıfır emisyon hedefinin ilan edilmesidir. Türkiye'nin 2053 için ilan ettiği net sıfır emisyon hedefi, uzun vadeli bir yönelim ortaya koysa da güncel Ulusal Katkı Beyanı (NDC), 2030'a kadar sera gazı emisyonlarının artmaya devam edeceğini öngören bir “artıştan azaltım” yaklaşımına dayanmaktadır (19). Bu durum, kısa vadede emisyonların yükselmesine izin verirken, uzun vadede net sıfır vaat eden bir politik çerçeve ortaya çıkarmakta; yani bugünün iklim politikası artış planlarken, yarının sıfır hedefi şimdiden vaat edilmektedir. Bu tutarsızlık, yalnızca çevresel değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik açıdan da geçiş süreçlerinin nasıl yönetileceğine dair soru işaretleri yaratmaktadır.

Adil geçiş, ulusal düzeyde ilk kez 2022'de gerçekleştirilen İklim Şurası'nda gündeme alınmıştır. Şura kapsamında oluşturulan “Göç, Adil Geçiş ve Diğer Sosyal Politikalar Komisyonu” çeşitli tavsiye kararları üretmiş, ancak bunlar daha çok yol gösterici nitelikte kalmış ve bağlayıcı politikalara dönüşmemiştir. Yine de Şura, adil geçiş konusunun resmî iklim politikalarıyla ilişkilendirilmesi açısından önemli bir eşik olmuştur.

Türkiye'nin resmî belgelerinde ve politikalarındaki adil geçiş yaklaşımı daha çok “yukarıdan aşağıya” teknokratik bir çerçeveye dayanmaktadır. Bu yaklaşım, işçilerin ve emek hareketinin deneyimlerini sürece yeterince dâhil edememektedir. Türkiye'de adil geçiş tartışmaları sendikal hareketin gündemine yeni yeni girmeye başlamıştır. Bu alandaki en önemli girişimlerden biri, DİSK Araştırma Merkezi'nin Avrupa İklim Ağı (CAN Europe) ile birlikte hazırladığı Sendikalar

ve Adil Geçiş: Mevcut Durum, Potansiyel ve Kısıtlar raporudur (20). Türkiye’de ilk kez bir sendika ile bir iklim örgütü tarafından ortak yayımlanan bu rapor, enerji dönüşümünde şirketler yerine işçilerin merkeze alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Raporda, sendikaların adil geçişe dair farkındalığının sınırlı olduğu, kavramın çoğunlukla “Avrupa merkezli” bir çerçeve olarak algılandığı ve henüz enerji dönüşümü kaynaklı büyük ölçekli istihdam kayıpları yaşanmadığı için konunun sendikal gündeme güçlü biçimde girmediği belirtilmektedir. Bununla birlikte, mevcut yapısal sorunların —uzun çalışma saatleri, düşük ücretler, kayıt dışı istihdam ve düşük sendikalaşma oranları— geçiş sürecinde daha da ağırlaşabileceği yönünde kaygılar dile getirilmektedir. Adil geçişin sağlanabilmesi için ise toplu iş sözleşmelerine bu konunun dahil edilmesi, sosyal diyalog mekanizmalarının güçlendirilmesi, yeniden beceri kazandırma programları, erken emeklilik ve çalışma sürelerinin kısaltılması gibi somut önlemler önerilmektedir. Bu bulgular, adil geçişin yalnızca enerji ve çevre politikalarıyla değil, aynı zamanda iş hukuku, sosyal koruma ve toplu pazarlık gündemleriyle birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Türkiye’de adil geçiş tartışmalarında sivil toplum örgütlerinin katkısı henüz sınırlı olmakla birlikte, son yıllarda bu alanda dikkat çekici çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle Temiz Hava Hakkı Platformu’nun 2024 yılında Soma’da yürüttüğü Sağlık Hakları Perspektifinden Adil Geçiş araştırması, kömürden çıkış sürecinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sağlık hakkı ve toplumsal adalet boyutuyla da ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur (21). Araştırma sonuçları, kömür sektöründe çalışanların ve bölge halkının ağır çalışma koşulları, iş kazaları, meslek hastalıkları ve çevresel etkiler nedeniyle ciddi sağlık hakkı ihlallerine maruz kaldığını göstermektedir. Katılımcılar için kömür sektörü güvence temelli bir gelir kaynağı olarak görülse de aynı zamanda sosyal yaşam, çevre ve sağlık üzerinde yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Araştırmada ayrıca, kömürden çıkış sürecinde istihdam kayıplarının telafi edilmesi, sosyal güvenlik ve sağlık haklarının korunması, eğitim ve yeniden beceri kazandırma politikalarının geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bulgular, adil geçiş politikalarının yalnızca teknokratik düzeyde değil, doğrudan etkilenen toplulukların deneyim ve talepleri üzerinden şekillenmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de adil geçiş tartışmalarına önemli katkılardan biri de SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi tarafından hazırlanan “Adil Geçiş ve Bölgesel İstihdam: Türkiye için Politika Seçenekleri” raporudur (22). Rapor, Türkiye için kısa ve orta vadede karbonsuzlaşma faaliyetlerinin merkezinde yer alacağı öngörülen kömür (madencilik ve elektrik üretimi) ile Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması (SKDM) kapsamındaki sektörlerdeki dönüşümün istihdam üzerinde yaratacağı bölgesel riskleri ölçmeyi ve bunlara yönelik politika önerileri HASAUD 2025; 3(2): 70-77

geliştirmeyi amaçlamıştır. TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi ve Sanayi Bakanlığı verilerinden yararlanılarak yapılan analizde, kömür, ana metal, çimento ve kimya sektörlerinde kayıtlı ve kayıt dışı istihdam yaş, cinsiyet, eğitim ve meslek grupları temelinde değerlendirilmiş; doğrudan risk altındaki çalışan sayısı yaklaşık 35 bin, en olumsuz senaryoda ise 124 bin olarak hesaplanmıştır. Bulgular, kömür için Zonguldak-Karabük-Bartın ve Manisa-Afyonkarahisar-Kütahya-Uşak, ana metal ve çimento için Kocaeli-Sakarya-Düzce-Bolu-Yalova ve Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye bölgelerinin kritik önem taşıdığını göstermektedir. Rapor, bu bölgelerde sadece doğrudan istihdam değil, aynı zamanda bölgesel ekonomilerin dolaylı olarak da etkileneceğine işaret etmekte ve bu nedenle politika tasarımlarında yerel düzeyde farklılaştırılmış çözümlerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Politika önerileri üç başlık altında toplanmaktadır: beceri dönüşümü programları (özellikle düşük eğitilmiş ve ileri yaş çalışanlar için), bölgesel ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi (alternatif istihdam alanlarının yaratılması) ve destekleyici sosyal politikalar (erken emeklilik, gelir desteği, hane ölçeğinde sosyal koruma). Ayrıca bu politikaların finansmanı için emisyon ticaret sistemi gelirleri ile uluslararası kaynakların adil geçişe yönlendirilmesi önerilmektedir.

Türkiye’de adil geçiş tartışmaları akademide görece yeni bir alan olmakla birlikte, son yıllarda yapılan çalışmalar kavrama farklı açılardan yaklaşmaktadır. Türkiye’de adil geçiş tartışmalarına akademi tarafından yapılan katkılar arasında Ayhan ve Çelik’in, kömürden çıkış senaryolarını analiz eden raporu dikkat çekmektedir (23). Çalışma, Soma ve Zonguldak örneklerinden hareketle adil geçişin yalnızca enerji politikası değil, aynı zamanda iş hukuku, sosyal politika, bölgesel kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bulgular, Türkiye’de kömür madenciliği istihdamın yalnızca küçük bir kısmını (yaklaşık %0,3) oluşturuyor olsa da bölgesel ölçekte Soma ve Zonguldak gibi merkezlerde ekonomik ve toplumsal yaşamın kömürle güçlü şekilde iç içe olduğunu, bu nedenle geçişin etkilerinin orantısız biçimde yoğunlaşacağına işaret etmektedir. Rapor, kömür sektöründeki ücretlerin diğer sektörlerle kıyasla ortalama %40 daha yüksek olduğunu gösteriyor. İşten çıkarılan madencilerin ücretleri, sektörde kalmaya devam edenlere göre %34 daha düşük seyrediyor. Bu fark, işçilerin kömürden çıkışa direnç göstermelerinin başlıca nedenlerinden biri olacaktır. Bu nedenle erken emeklilik, gelir desteği, beceri kazandırma programları ve bölgesel kalkınma politikaları olmadan adil bir geçişin mümkün olmayacağı vurgulanmaktadır. Bu değerlendirmeler, adil geçişin Türkiye bağlamında özgül politika tasarımları gerektirdiğini ve tek tip çözümlerle yönetilemeyeceğini hatırlatmaktadır.

Üstün ve Cizreli, adil geçişi daha somut bir düzlemde, kömüre bağımlı bölgeler bağlamında incelemiştirler (24). Türkiye’de elektrik üretiminde kömürün halen önemli bir paya sahip olması, adil geçiş tartışmalarını özellikle Soma, Zonguldak ve Afşin-Elbistan gibi bölgeler açısından kritik hale getirmektedir. Yazarlar, kömürden çıkışın yalnızca enerji arzı açısından değil, aynı zamanda yerel toplulukların yaşam koşulları, istihdam olanakları ve sağlık hakları açısından da ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Adil geçişin başarısı için yerel düzeyde katılımın güçlendirilmesi, işçilerin yeniden beceri kazandırma programlarıyla desteklenmesi ve alternatif istihdam alanlarının yaratılması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca kırılgan grupların (kadınlar, gençler, göçmenler, engelliler) korunması ve toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin geçiş politikalarına entegre edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Yardımcıoğlu’nun çalışması, Türkiye’de adil geçiş sürecinin hukuki ve sendikal araçlarla nasıl desteklenebileceğine odaklanmaktadır. Yazar, sürecin başarısı için işçi-işveren-devlet iş birliğinin kritik olduğunu vurgulamakta; üçlü danışma kurulunun etkin kullanımı, toplu iş sözleşmelerinde gelir desteği, eğitim kuponları ve yeniden yerleştirme ödemeleri gibi hükümlerin adil geçişte önemli rol oynayabileceğini belirtmektedir. Ayrıca çerçeve sözleşmelerin mesleki eğitim, sosyal sorumluluk ve istihdam politikaları bağlamında işlerlik kazanmasının, işçilerin yeni beceriler edinmesini ve yeşil işlere yönlendirilmesini kolaylaştıracağı ileri sürülmektedir. Çalışma, işyeri temsilciliği mekanizmalarının güçlendirilmesi ve sendikaların eğitim, seminer gibi faaliyetlerle üyelerine yeşil dönüşüme uygun beceriler kazandırmasının da adil geçişin “kimseyi geride bırakmama” ilkesinin yaşama geçirilmesinde belirleyici olacağını savunmaktadır.

Türkiye’de adil geçiş tartışmalarının sağlık ve adalet boyutlarıyla ele alınması, sürecin toplumsal meşruiyeti ve kapsayıcılığı açısından kritik bir önem taşımaktadır. Varol’un (25) kömür madenciliğinin sağlık ve toplumsal etkilerini ele alan değerlendirmesi ile Yavuz’un (26) sağlık hakkını adil geçişin merkezine yerleştiren yaklaşımı birlikte düşünüldüğünde, geçiş süreçlerinin yalnızca ekonomik ve istihdam boyutlarıyla değil, aynı zamanda sağlık, toplumsal aidiyet ve çevresel adalet eksenlerinde ele alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Soma örneği, kömürden çıkışın iş gücü piyasasının ötesinde sağlık hakkı ihlallerini, çevresel yükleri ve sosyal dayanışma mekanizmalarının zayıflamasını içeren çok boyutlu sonuçlar doğurduğunu gösterirken, bu iki çalışma birlikte adil geçiş politikalarının Türkiye’de ancak sağlık ve toplumsal adalet perspektifiyle anlamlı ve kapsayıcı bir şekilde inşa edilebileceğini vurgulamaktadır.

Yeniev’in sosyal politika alanında yaptığı tez çalışması (27), Türkiye’deki iklim savunucularının azaltım

politikalarının toplumsal etkilerine dair algılarını ve bu etkileri dengelemek için önerdikleri sosyal politikaları incelemektedir. 21 derinlemesine görüşmeye dayanan araştırma, düşük karbonlu yatırımların enerji yoksulluğunu azaltma, yeni istihdam alanları yaratma ve sosyal uyumu güçlendirme gibi olumlu etkiler beklenirken; karbon fiyatlandırması veya kömürden çıkış gibi politikaların yoksulluk ve işsizlik riskini artırabileceği yönünde güçlü kaygıların bulunduğunu göstermektedir. Çalışma, iklim savunucularının sosyal politikaları ele alış biçimlerini adalet tipolojileri üzerinden haritalandırarak, farklı adalet yaklaşımlarının birlikte benimsendiğinde mevcut sosyo-ekonomik yapıyı daha radikal biçimde sorguladığını ortaya koymaktadır. Ancak araştırmanın en kritik bulgusu, Türkiye’de iklim politikalarıyla adalet tartışmalarının henüz sınırlı ve çoğunlukla “eko-merkezci” bir bakış açısıyla yürütülmesi, yani sosyal boyutun ikincil planda kalmasıdır.

Tüm bu değerlendirmeler, Türkiye’de adil geçişin hâlâ parçalı, çoğunlukla yukarıdan aşağıya ve teknik odaklı bir çerçevede ele alındığını göstermektedir. Akademik çalışmalar, sendikal raporlar ve sivil toplum araştırmaları ise sürecin yalnızca enerji ve çevre politikalarıyla sınırlı kalamayacağını; sosyal koruma, sağlık hakkı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yerel katılım gibi boyutların da merkezî önemde olduğunu ortaya koymaktadır. Buna rağmen mevcut resmî belgeler ve politika tartışmaları, adil geçiş çoğunlukla ekonomik uyum ve rekabetçilik ekseninde değerlendirmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin adil geçiş yol haritasının kapsayıcı, hak temelli ve yerel deneyimlere dayanan bir çerçeveye evrilmesi, yalnızca iklim hedeflerine ulaşmak için değil, aynı zamanda toplumsal meşruiyet ve adaletin sağlanması için de kritik görünmektedir.

6. SONUÇ: KİMLER İÇİN ADİL GEÇİŞ

Adil geçiş yalnızca ekonomik dönüşümün nasıl yapılacağıyla değil, bu dönüşümün kimler için adil olacağıyla ilgilidir. Karbon nötr bir topluma geçiş sürecinde hangi toplumsal grupların korunması gerektiğini, hangi hakların güvence altına alınacağını ve karar süreçlerine kimlerin dahil edileceğini belirler. Dolayısıyla, teknik bir uyum sürecinden çok etik ve politik bir vizyonu ifade eder. Bu vizyonun temelinde eşitlik, katılım, tazmin/telafi ve tanıma adaleti yer alır:

1. Eşitlik: Geçiş sürecinde yüklerin ve faydaların adil paylaşılması,
2. Katılım: İşçiler, yerel topluluklar, kadınlar, gençler ve diğer kırılgan grupların karar süreçlerine dahil edilmesi,
3. Tazmin ve telafi: Geçişten olumsuz etkilenenlerin sosyal koruma ve gelir desteği mekanizmalarıyla güvence altına alınması,
4. Tanıma adaleti: Bugüne kadar görmezden gelinen toplulukların haklarının teslim edilmesi.

McCauley ve Heffron'un "justice triangle" modeli (1), bu normatif ilkeleri kuramsallaştırarak adil geçişin teknik bir strateji değil, etik-politik bir mesele olduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye bağlamında adil geçiş henüz kurumsallaşmış bir çerçeveye sahip değildir. Kömürden çıkış tartışmaları, işçi hakları ile iklim politikalarının kesişiminde yeni bir zemin yaratmış olsa da mevcut yaklaşım daha çok ekonomik uyum ve uluslararası yükümlülüklerle sınırlı kalmaktadır. Oysa sürecin gerçekten "adil" olabilmesi için sosyal politika, bölgesel kalkınma, iş hukuku ve çevre politikalarının yanı sıra halk sağlığı perspektifinin de merkeze alınması zorunludur. Zira kömür ve diğer karbon yoğun sektörlerden çıkış, sadece istihdam değil, aynı zamanda işçi sağlığı, çevresel maruziyetler, topluluk sağlığı ve sağlık hakkı açısından da kritik sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle, adil geçiş politikalarının başarısı çevresel hedeflerin yanı sıra toplum sağlığını gözetme kapasitesiyle de ölçülmelidir.

Önümüzdeki dönemde Türkiye için adil geçiş politikalarının başarıya ulaşabilmesi, üç temel adımın atılmasına bağlıdır: (1) karar alma süreçlerinde sendikaların, yerel toplulukların, çevre ve sağlık örgütlerinin etkin biçimde temsil edilmesi, (2) kömürden ve diğer karbon yoğun sektörlerden çıkışta kaybedilen istihdamın sosyal koruma, yeniden eğitim ve bölgesel kalkınma programlarıyla telafi edilmesi, (3) sağlık etkilerinin sistematik biçimde değerlendirilmesi ve bu etkileri azaltmaya dönük politikaların geçiş planlarına entegre edilmesi.

Özetle, Türkiye'nin enerji ve iklim politikalarında adil geçiş, yalnızca çevresel hedeflerin değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik ve halk sağlığı kriterlerinin gözetilmesiyle mümkün olacaktır. Adaletin yalnızca sonuçlara değil, sürecin her aşamasına dahil edilmesi, geçişin toplumsal meşruiyetini güçlendirecek ve gerçek anlamda "kimseyi geride bırakmayan" bir dönüşümün önünü açacaktır.

KAYNAKLAR

1. McCauley D, Heffron R. Just transition: Integrating climate, energy and environmental justice. *Energy Policy*. 2018;119:1-7. doi:10.1016/J.ENPOL.2018.04.014.
2. Heffron RJ. What is the "Just Transition"? Achieving a Just Transition to a Low-Carbon Economy. 2021. p. 9-19. doi:10.1007/978-3-030-89460-3_2.
3. Kenfack CE. Just Transition at the Intersection of Labour and Climate Justice Movements: Lessons from the Portuguese Climate Jobs Campaign. *Glob Labour J*. 2019;10(3):224-43. doi:10.15173/GLJ.V10I3.3631.
4. Farrell C. A Just Transition: Lessons Learned from the Environmental Justice Movement. *Duke Forum Law Soc Change* [Internet]. 2012 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025];4. Erişim adresi: <https://scholarship.law.duke.edu/dfisc/vol4/iss1/2>

5. Wang X, Lo K. Just transition: A conceptual review. *Energy Res Soc Sci*. 2021;82:102291. doi:10.1016/j.erss.2021.102291.
6. Routledge P, Cumbers A, Derickson KD. States of just transition: Realising climate justice through and against the state. *Geoforum*. 2018;88:78-86. doi:10.1016/J.GEOFORUM.2017.11.015.
7. Cha JM, Wander M, Pastor M. Environmental Justice, Just Transition, and a Low-Carbon Future for California. *Environ Law Rep* [Internet]. 2020 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025];50. Erişim adresi: https://dornsife.usc.edu/assets/sites/242/docs/Environmental_Justice_Just_Transition.pdf
8. Chan T, Wang J-A, Higham C. Mapping justice in national climate action: a global overview of just transition policies [Internet]. 2024 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: www.justtransitionfinance.org
9. Córdova T, Bravo J, Acosta-Córdova JM. Environmental Justice and The Alliance for a Just Transition: Grist for Climate Justice Planning. *J Plan Lit*. 2023;38(4):408-15. doi:10.1177/08854122221121120.
10. International Labour Organization. Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all [Internet]. Geneva: ILO; 2015 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://www.ilo.org/publns>
11. United Nations Framework Convention on Climate Change. The Katowice climate package: Making The Paris Agreement Work For All [Internet]. 2018 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/katowice-climate-package>
12. European Commission. The European Green Deal (EUR-Lex - 52019DC0640) [Internet]. 2019 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2019:640:FIN>
13. Szpor A. Coal Transition in Poland [Internet]. 2017 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://www.iddri.org/en/publications-and-events/report/coal-transition-poland>
14. Cornillie J, Delbeke J, Egenhofer C, Iozzelli L, Pandera J, Tagliapietra S. The European Green Deal and Just Transition (Policy Brief STG Policy Papers) [Internet]. 2021 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/71223>
15. Cunliffe G, Holz C, Mbeva K, Pauw P, Winkler H, Pauw PW. Comparative Analysis of the NDCs of Canada, the European Union, Kenya and South Africa from an Equity Perspective [Internet]. 2020 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: www.erc.uct.ac.za
16. Hägele R, Iacobuță GI, Tops J. Addressing climate goals and the SDGs through a just energy transition? Empirical evidence from Germany and South Africa. *J Integr Environ Sci*. 2022;19(1):85-120. doi:10.1080/1943815X.2022.2108459.
17. IU. Spain, towards a just energy transition. Executive report [Internet]. 2022 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://iu.es/informes/spain-just-transition>
18. T.C. Ticaret Bakanlığı. Yeşil Mutabakat Eylem Planı [Internet]. 2021 [Erişim tarihi: 21 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/yesil->

mutabakat/yesil-mutabakat-eylem-planı-ve-calisma-grubu/eylem-planı

19. Climate Action Tracker. Türkiye [Internet]. 2025 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://climateactiontracker.org/countries/turkey>
20. DİSK Araştırma Merkezi, CAN Europe. Sendikalar ve Adil Geçiş: Mevcut Durum, Potansiyel ve Kısıtlar [Internet]. 2024 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://www.disk.org.tr>
21. Temiz Hava Hakkı Platformu. Sağlık Hakları Perspektifinden Adil Geçiş [Internet]. 2024 [Erişim tarihi: 21 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://temizhavahakki.org/saglik-haklari-perspektifinden-adil-gecis/>
22. Özenç B, Aşık G. Adil Geçiş ve Bölgesel İstihdam: Türkiye için Politika Seçenekleri [Internet]. İstanbul: SHURA Enerji Dönüşümü Merkezi; 2024 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: www.shura.org.tr
23. Ayhan S, Çelik C. Unveiling the Just Transition: Policy Implications and Descriptive Data Insights for Coal Miners in Türkiye [Internet]. 2024 [Erişim tarihi: 20 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://ipc.sabanciuniv.edu/en/publications-94a0d953?cat=ad91b1a3-3fa1-42c7-8377-831f10c05dd8>
24. Ustun A, Cizreli B. The coal phase-out policy and the just transition in coal-dependent settlements. Ordu Univ Sos Bilim Arastirmalari Derg. 2023;13(3):3541-54. doi:10.48146/ODUSOBIAD.1207364.
25. Varol G. Soma'da Kömür, Sağlık ve Adil Dönüşüm: Bir Eleştirel Değerlendirme. Toplum Hekim. 2025;40(2):187-95.
26. Yavuz M. İklim Politikalarında Adil Geçiş: Sağlık Hakkı Merkezli Bir Yaklaşım. Toplum Hekim. 2025;40(2):181-6.
27. Yeniev G. (2006). Exploring social justice implications of mitigation policies: Positions of climate action advocates in Turkey. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) T.C. YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edildi. (Tez no 759624).